

Asia: VN/23656/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa hallituksen esitysluonnoksesta toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi toimeentulotuesta annettua lakia siten, että jos hakijan asumismenot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän, hakija voitaisiin ohjata hakemaan edullisempaa asuntoa laissa säädetyssä kolmen kuukauden määräajassa. Perustoimeentulotuessa tarpeellisen suuruisena pidettävät asumismenot määriteltäisiin jatkossa kuntakohtaisesti valtioneuvoston asetuksella ja hyväksyttävien asumismenojen määrä tarkistettaisiin vuosittain. Jos toimeentulotuen hakijan asumismenot kolmen kuukauden määräajan jälkeen ylittäisivät asetuksessa määritellyt hyväksyttävät asumismenot, asumismenot hyväksyttäisiin asumisnormin mukaisena. Jos hakijalla on laissa mainittu erityinen peruste asumiseen nykyisessä asunnossa, hyväksyttäisiin asumismenot kuitenkin täysimääräisenä. Laissa säädettäisiin tyhjentävästi näistä erityisistä perusteista.

Toimeentulotukilain 1 §:n mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä sekä turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo. Toimeentulotukilain 7 a §:n 2 momentin mukaan hakijaa on ohjattava hankkimaan edullisempi asunto, jos asumiseen liittyvät menot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän.

Esityksessä ehdotettavien muutosten suhdetta perustuslakiin koskevan osion yhteydessä on todettu, että perustuslain 19 §:n 1 momentti ei lähtökohtaisesti estä toimeentulotuen tason alentamista, kunhan alentamisen yhteydessä arvioidaan aina yksilötasolla, että kenenkään oikeus ihmisarvoisen

elämän edellyttämään välttämättömään toimeentulotukeen ei vaarannu (s. 25). Esitysluonnoksessa ehdotettava kaavamainen kuntakohtaisiin hyväksyttäviin asumismenoihin pohjautuva hyväksyttävien asumismenojen huomioiminen muuttaa perustoimeentulotuen luonnetta nykyisestä. Perustoimeentulotuki on ollut sosiaalihuoltoon kytkeytyvä tuki, jonka tarkoituksena on ollut laaja-alaisesti kartoittaa hakijan kokonaistilannetta ja ehkäistä pitkäaikaisten toimeentulotukiasiakkuuksien syntymistä. Kaavamainen asumiskustannusten tuominen osaksi toimeentulotukea vie perustoimeentulotukea edelleen kohti yleistä sosiaaliturvaetuutta, siirtäen sosiaalihuollollisten toimenpiteiden painopistettä yhä enemmän hyvinvointialueille ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen muodossa. Välttämättömän toimeentulon turvaaminen ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen kautta lisää hyvinvointialueiden kustannuksia ja tältä osin olisi tärkeää, että hyvinvointialueille tästä aiheutuvat vaikutukset arvioitaisiin tämän esityksen antamisen yhteydessä. Jos hyvinvointialueille ei lisätä riittävästi lisäresursseja ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen menojen kasvuun sekä henkilökuntaa kasvaneiden hakemusten käsittelyyn, on olemassa vaara, että hakijoiden oikeus perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattuun välttämättömään toimeentuloon vaarantuu.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että jatkossa toimeentulotuesta annetussa laissa säädettäisiin tyhjentävästi tilanteista, jolloin asumismenot voitaisiin edelleen huomioida täysimääräisesti, vaikka ne ylittäisivät tarpeellisen suuruusena pidetyn määrän. Laissa säädetyt tyhjentävien kriteerien luettelon voidaan sinänsä katsoa lisäävän oikeustilan ennustettavuutta ja selkeyttä, sekä toimeentulotuen hakijoiden että lain soveltajien näkökulmasta, joka lisää yleisesti lainsäädännön ymmärrettävyyttä ja yleistä hyväksyttävyyttä. Kun otetaan huomioon toimeentulotuen luonne viimesijaisena tukimuotona, on erityisen tärkeää, että toimeentulotuessa hyväksyttävien asumismenojen maksamisen kriteerit eivät muodostu liian tiukaksi, jolloin ihmisten välttämättömän toimeentulon edellytykset saattavat vaarantua. Laissa säädetyt tyhjentävät perusteet asumismenojen täysimääräiseksi huomioimiseksi eivät myöskään toteuta edellä mainittua vaatimusta siitä, että tuen alentamisen kriteereitä tulisi aina arvioida yksilötasolla eikä kenenkään ihmisarvoisen elämän edellyttämää toimeentuloa voida perustuslain mukaan vaarantaa.

Yhtenä erityisenä syynä esityksessä ehdotetaan, että hakijan tai hänen perheenjäsenensä heikko terveydentila, muutoin alentunut toimintakyky tai yli 80 vuoden ikä olisi peruste asumiseen nykyisessä asunnossa. Esityksen perusteluissa on esitetty ikärajojen asettamisesta perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä perusteita, mutta sitä mitä pidettäisiin tämän lain soveltamisen yhteydessä heikkona terveydentilana tai alentuneena toimintakykynä, ei esityksessä avata. Tämä jättäisi lain soveltamiselle harkintavaltaa sen määrittelemiseksi mitä pidettäisiin esim. riittävän heikkona terveydentilana. Ottaen huomioon toimeentulotuen luonne viimesijaisena etuutena, esityksessä tulisi tarkemmin määritellä mitkä olisivat ne tilanteet, jotka täyttäisivät määritelmän.

Ehdotettavat erityiset syyt eivät myöskään riittävällä tavalla ota huomioon vuokramarkkinoilla esiintyviä syrjiviä käytäntöjä liittyen vuokralaisen valintaan ja asemaan asuntomarkkinoilla. Valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen perusteella voidaan todeta, että vuokramarkkinoilla esiintyy syrjintää esimerkiksi alkuperään, kieleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös maksuhäiriömerkinnät tai hakijalle maksettavat sosiaalietuudet

näyttäytyvät yhteydenottojen perusteella seikalta, jonka perusteella vuokralaisia syrjitään vuokramarkkinoilla ja jätetään valitsematta vuokralaiseksi. Hallituksen esityksen mukaan tällä hetkellä 56 803 toimeentulotukiasiakastaloutta asuu sellaisessa asunnossa, jossa menot ylittävät Kelan asumismenonormin (s. 14–15). On olemassa ilmeinen vaara, että heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevien ja jo nyt asuntomarkkinoilla syrjintää kokeneiden määrä tulee jatkossa lisääntymään. Tämä on ristiriidassa hallituksen tavoitteen kanssa poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2027 mennessä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perus- ja ihmisoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen edellyttää julkiselta vallalta aktiivisia toimenpiteitä yksilön perusoikeuksien suojaamiseksi. Julkisen vallan on siten myös turvattava perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaisesti jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Esityksen mukaan ehdotettu muutos voi johtaa hakijoiden taloudellisen tilanteen kiristymiseen, häättöihin, maksuhäiriömerkintöihin sekä ohjautumista ruoka-avun ja diakoniatyön piiriin. Valtuutettu pitää huolestuttavana, että julkisen vallan aktiivisin toimenpitein edistetään ihmisten hakeutumista vapaaehtoistoimin järjestetyn ruoka-avun piiriin eikä tätä voida pitää perustuslain 22 §:n mukaisen perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen mukaisena. Tältä osin esityksen vaikutusarviointeja ja säätämisyjärjestysosiota olisi syytä vielä täydentää.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään katsonut, että etuuksien tasoa mitoitettaessa on johdonmukaista ottaa huomioon kulloinenkin kansantalouden ja julkisen talouden tila. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin lisäksi todennut, että etuuksien tasoon melko lyhyen ajanjakson kuluessa toteutettujen ja toteutettavien leikkausten yhteisvaikutus on otettava huomioon. (PeVL 32/2014 vp, s. 2) Jotta henkilöiden ja perheiden toimeentuloedellytyksiin tehtävien etuusleikkausten kokonaisvaikutus sekä eri esitysten kumulatiiviset vaikutukset voidaan riittäväällä tavalla ottaa huomioon, valtuutettu katsoo, että samaan asiakokonaisuuteen liittyvät hallituksen esitykset tulisi mahdollisuuksien mukaan koota yhteen hallituksen esitykseen tai laatia lausuntokierrosta varten erillinen esitysten yhteisvaikutukset huomioiva vaikutusarviointimuistio.

Leimio Marko

Yhdenvertaisuusvaltuutettu - Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto